

DEZVOLTAREA SOCIONATURALĂ DIN PERSPECTIVA INTELECTULUI GLOBAL ȘI A ÎNVĂȚĂMÎNTULUI NOOSFERIC

Teodor N. Țirdea¹, A. D. Ursul²

Catedra *Filosofie și Bioetică* USMF „Nicolae Testemițanu”¹,
Centrul de Cercetări a proceselor Globale și dezvoltării Durabile al USTE din Rusia, or.
Moscova²

Summary

Socionatural development in terms of intellect and noospherical education

Currently in the development of strategy for survival of mankind, more methods and mechanisms and various levers are involved. Undoubtedly, achieving this goal requires above all the transition from the stihinic development, endure to a safe and sustainable one. This article examines the role and place of intellectual factors in the process of becoming socionatural development, among which are highlighted the impact of intellect and noospherical education in the mentioned process.

Rezumat

Actualmente în elaborarea strategiei de supraviețuire a omenirii sunt implicate mai multe metode și mecanisme, diverse pîrghii. Fără îndoială, realizarea acestui obiectiv necesită înainte de toate tranziția de la dezvoltarea stihinică, îndurabilă spre una inofensivă, socionaturală. În articolul de față se examinează rolul și locul factorilor spirituali în devenirea *dezvoltării socionaturale*, printre care se evidențiază impactul intelectului și învățămîntului noosferic în procesul nominalizat.

Problema cheie în strategia de asigurare a securității umane îi revine elaborării paradigmei dezvoltării armonioase a naturii și societății, omului și biosferii, adică a *dezvoltării socionaturale*, durabile, inofensive [2, p. 11-12, 20-22; 15, c.82-187;13, c. 138-213; 8, p. 145-215]. În realizarea acestui obiectiv actualmente pot fi implicate cîteva pîrghii (mecanisme), printre care menționăm pe cele economice, ecologice, morale, politice, administrative etc. Un rol aparte aici îi aparține factorului spiritual, care v-a fi examinat în acest articol, axîndu-se atenția asupra impactului intelectului și învățămîntului noosferic în asigurarea dezvoltării socionaturale.

Există anumite tendințe în dezvoltarea comunității mondiale, ce contribuie la devenirea orientării noosferice ale dezvoltării socionaturale (inofensive) [18, c.13-107] și formării sistemului intelectual planetar, inclusiv instruirea globală [9, c.150-151]. E vorba, întîi de toate, de procesul de informatizare a sociumului și devenirii societății bazate pe cunoștințe, unde în calitate de factor principal de dezvoltare se manifestă informația. Concomitent amintim că societatea informațională nu se v-a pomeni o civilizație cu dezvoltare durabilă (socionaturală), nici una noosferică. Ea v-a prezenta în felul său „nivelul de tranziție” de la modelul dezvoltării îndurabile spre societatea socionaturală. Informatizarea apare aici drept un mecanism de realizare a modelului de dezvoltare durabilă.

În această ordine de idei menționăm faptul că dintre societatea bazată pe cunoștințe și cea fundamentată pe sfera rațiunii (noosferă) există deosebiri esențiale: dacă în societatea informațională „timpurie” (ultimul nivel al modelului de dezvoltare îndurabilă) rolul informației și a tipului ei superior, a cunoștințelor științifice, sporește, apoi semnificația rațiunii moral-echitabilă și adoptării hotărîrilor orientate noosferic se pomenesc puțin importante, deoarece totul se determină de interesele și cerințele generațiilor contemporane, caracteristice modelului economiei de piață, scopul principal al căruia fiind asigurarea cîștigului și profitului [16, c. 84-

100]. Aici acționează legile și principiile societății de consum (homo economicus), rațiunea deservind în principiu interesele acestui individ. Priorităților nominalizate ale modelului de dezvoltare periculoasă sunt subordonate toate valorile general-umane, de asemenea pîrghiile de forță de realizare a intereselor în societatea de consum și în fine rațiunea omului. O astfel de „raționalitate economică” e clar că v-a purcede spre realizarea unei dezvoltări îndurabile, primejdioase pentru viitorul omenirii.

Tranziția spre o dezvoltare socionaturală necesită modificări radicale ale tipologiei raționalității și înainte de toate atenuarea accentului economic al acesteia [17, c.57-110]. Raționalitatea ar trebui să devină mai sistemică, incluzînd în sine alături de aspectele economice, ecologice și pe cele social-bioetice. Acest gen de raționalitate poate fi numit condiționat „durabil” sau mai corect „noosferic”, care nu doar că reflectă existența, cît o formează, constituind un viitor dirijat, prognozat de pe pozițiile unei rațiuni planetare, globale [1, p.74-165; 3, c. 82-86; 7, c. 363-406]. Constituirea raționalității noosferice și v-a deveni sarcina principală a științei și învățămîntului din sec. al XXI-lea [10, c.14-25]. Acest fapt v-a contribui substanțial la majorarea numărului de indivizi în socium cu o „raționalitate socionaturală”, „durabilă”, iar în perspectivă și cu o raționalitate noosferică, care evident v-a spori la edificarea noosferii.

Actualmente este elaborată noțiunea de intelect social [6, p.90-144], constituirea căruia ține de asigurarea funcționării cu deșteptăciune a institutelor din societate, intelectualizării și informatizării celei din urmă. Cauza fundamentală a necesității socializării intelectului constă în sporirea gradului de înțelepciune a întregii omeniri. Cu regret astăzi rațiunea mediostatistică a pămînteanului este cu mult mai considerabilă decît „intelectul” omenirii integral. E nevoie nu doar de sporit conștiința acesteia (a omenirii) pînă la nivelul individului mediu-rațional, dar substanțial de a o depăși. Este clar că fără o tehnică informațională avansată (în special fără intelect artificial) și înafara mijloacelor performante de comunicare intelectul social nu poate fi realizat. Intelectul social este un fenomen sociotehnic ce include în sine memoria socială, piața intelectuală, mijloacele mass-media și de comunicare, sistemele de instruire, computerele, structurile de rețea etc. [12, c. 139].

Intelectualizarea sociumului și socializarea intelectelor individuale în cadrul soluționării problemelor globale trebuie să aducă la constituirea intelectului noosferic. Cel din urmă reprezintă intelectul social de proporții globale implicat în soluționarea problemelor dezvoltării socionaturale și devenirii sferei rațiunii. În această ordine de idei intelectul noosferic este nu doar un intelect social, cel puțin în raport cu scopurile dezvoltării socionaturale, dar în careva măsură și un fenomen socionatural [7,c.372]. Intelectul noosferic poate fi prezentat și ca un fenomen sociotehnic de proporții globale. Unul din scopurile funcționării sale devine menținerea biosferii, adaptarea omului față de ea și deci în așa mod intelectul noosferic trebuie să protejeze „interesele” naturii în cadrul adoptării hotărîrilor, să asigure durabilitatea biosferei și condiții favorabile pentru evoluția ei socionaturală. Viitorul intelect noosferic e necesar să obțină „o înțelepciune” planetară și nu doar una de stat, sau regională deoarece comunitatea de state și fiecare stat aparte sunt obligate să acționeze ca un tot întreg, ca un sistem sinergetic, axîndu-se spre o dezvoltare socionaturală. Cu alte cuvinte aici apare efectul sinergetic în procesul de integrare a intelectelor individuale și resurselor tehnologiilor informaționale, care se mai numesc și tehnologii intelectuale.

„Colectivizarea” rațiunii este direcționată spre eliminarea mediocrității rațiunilor individuale și majorarea gradului înțelepciunii omenirii ca un tot întreg grație unirii intelectelor tuturor personalităților într-un ansamblu sistemic cu o nouă calitate. Rațiunea, de altfel ca și demnitatea, umanismul [6, p. 157-165], la etapa noosferică de dezvoltare a civilizației încetează de a fi doar atomară, caracterizînd numai nivelul dezvoltării intelectuale a individului aparte. Intelectele și conștiințele tuturor indivizilor prin intermediul tehnicii și tehnologiilor informaționale în baza intelectului artificial se v-or întruni într-un intelect colectiv (integral) al omenirii. Rațiunea noosferică, spre deosebire de cea din trecut, reprezintă și rațiunea individuală, inclusă în banca universală de cunoștințe, și algoritmele de prelucrare a acestora, și intelectul integral al civilizației ce provoacă efectul sinergetic de comasare a cunoștințelor indivizilor și

mijloacelor tehnice ce oferă posibilitatea de a adopta hotărâri anticipate și în proporții globale, de a dirija procesul de tranziție spre dezvoltarea socionaturală, adică spre devenirea sferei rațiunii (noosferii).

Sperăm deasemenea că constituirea intelectului noosferic v-a contribui substanțial la ameliorarea relațiilor umane de pe Terra, acestea devenind mai puțin violente, la crearea condițiilor de soluționare a problemelor nu de pe pozițiile puterii, dar prin metode informaționale. Hotărârile de tranziție spre o dezvoltare socionaturală adoptate la nivelul intelectului informațional-noosferic se v-or face mai democratice în raport cu condițiile actuale unde predomină mecanismele majoritare de supunere. Grație intelectului noosferic sociumul v-a obține un conținut al conștiinței mai bogat și mai rațional, spre deosebire de conștiința redusă a colectivului.

Unele elemente de constituire a intelectului integral-global întâlnim și în timpul de față, ceea ce se adevărește prin rețeaua *Internet*. Însă această rețea, ca și alte hotărâri comune, în plus, diverse directive și valori general-umane reflectă în mare măsură dezvoltarea primejdioasă (socială sau pur naturală) și deci devine extrem de important ca transformările sferei spirituale de axat pe traiectoria dezvoltării socionaturale.

Intelectul noosferic drept o nouă construcție informațională se v-a pomeni criteriul principal de devenire a sferei rațiunii și evident și a dezvoltării socionaturale. Intelectul noosferic v-a prezenta un supersistem global puternic informatizat ce stabilește legătura dintre intelectele indivizilor și sistemele computeraie telecomunicaționale de proporții planetare într-un sistem intelectual global informațional. Prin intermediul acestor sisteme intelectul fiecărui individ poate fi conectat la un ansamblu unic de adoptare a hotărârilor ce țin de tranziția spre dezvoltarea socionaturală. O astfel de tehnologie permite de luat în considerație opiniile și cunoștințele fiecărei componente a acestui supersistem informațional planetar. Mai mult ca atât în modelul dezvoltării indurabile intelectul noosferic devine o formă de acceptare a hotărârilor colective și anticipate a omenirii, unde nu v-or domina anumite grupe sau chiar majoritatea populației, dar numai cea înțeleaptă. Acest fapt v-a fi calitativ o altă formă de adoptare a hotărârilor democratice vizavi de cele actuale, care promovează principiul adoptării hotărârilor de către majoritatea membrilor acestui proces. Se presupune că alături de evidența opiniilor minorității în blocul hotărârilor primite se v-or lua în considerație și interesele viitoarelor generații, ba chiar și interesele biotei și biosferei în genere, adică se v-or include și mecanismele bioetice în asigurarea dezvoltării socionaturale [4, p. 249-254; 14, c. 140-142]. Tot aici, v-a funcționa un nou tip de raționalitate – cel noosferic, ce v-a determina comportarea nu doar a unei persoane, dar a omenirii integral [13, c. 227-243; 11, p. 58-74].

Tocmai în devenirea intelectului noosferic și se manifestă specificul principal al tranziției de la dezvoltarea stihinică, periculoasă spre cea durabilă socionaturală, adică spre constituirea sferei rațiunii. Dacă în modelul dezvoltării indurabile al societății activează indivizi luați aparte, care separat posedă rațiune, dar însăși sfera nominalizată de existență a acestora nu se pomenește a fi suficient rațională, apoi în noosferă contradicția dintre raționalitatea de specie și individuală se soluționează în baza intelectului noosferico-global. Dezacordul dintre interesele individuale și sociale (general-umane în cazul noosferii) caracteristice pentru modelul de dezvoltare indurabil se soluționează în rezultatul identificării acestora, adică interesele personalității, societății, statului și comunității mondiale în cadrul procesului de tranziție spre dezvoltarea socionaturală de orientare noosferică v-or coincide tot mai insistent. Doar în rezultatul coincidenței acestor interese se poate aștepta apariția unei noi forme de raționalitate care poate fi botezată raționalitate noosferică. Rațiunea aici în orice manifestare a acesteia (la nivel de personalitate, socium, de stat și de comunitate mondială) poate fi utilizată în dirijarea optimală a dezvoltării socio-economice și ecologice, în formarea și menținerea armoniei dintre individ, societate și natură. Scopurile și orientările sistemului socionatural „om-societate-natură” coincid în principiu cu cerințele și interesele fiecărei din componentele acestui sistem. Și dacă „raționalitatea” sistemului socionatural în modelul dezvoltării indurabile (stihinice) este cu câteva puteri mai inferioară decât raționalitatea unui individ normal luat aparte, apoi în noosferă totul se inversează

[5, c. 114-140]. Gradul raționalității intelectului noosferic grație efectului sinergetic va fi net superior în raport cu raționalitatea individului aparte. Acest fapt poate fi apreciat după volumul conținutului informației acestora, responsabil pentru adoptarea hotărârilor și acțiunilor anticipate.

Recunoașterea sferei rațiunii drept un sistem socionatural, în care v-a apărea intelectul noosferic înaintea anume probleme față de știință și învățămînt, ultimele fiind considerate fenomene sociale. Devine clar că procesul științifico-educational noosferic reprezintă nu pur și simplu știința și instruirea contemporană și chiar nu sinteza sistemică a acestora pentru dezvoltarea socionaturală. Procesul științifico-instructiv noosferic este obligat să fie adecvat sistemului socionatural, denumit sfera rațiunii, ceea ce semnifică obligațiunea acestuia de a executa integral rolul său în constituirea și menținerea intelectului noosferic, care la momentul cuvenit v-a influența substanțial știința și învățămîntul [13, c. 227-243; 9, c. 149-175; 10, c. 14-25; 19, c. 409-418].

Atacînd problema instruirii în constituirea intelectului, iar mai apoi și a sferei rațiunii, atenționăm faptul că învățămîntul pentru dezvoltarea socionaturală în procesul său de transformare în instruirea noosferică v-a deveni nu pur și simplu mai sistemic, dar se v-or modifica prioritățile lui, cînd pe prim plan se v-or plasa componentele spiritual-umanistice, informațional-intelectuale și bioetice [11, p. 58-74], ocupînd intenționat locul de frunte. Toate tendințele pozitive și componentele învățămîntului pentru dezvoltarea socionaturală, incluzînd în sine ecologizarea, umanitarizarea, bioetizarea, informatizarea, futurizarea etc., se v-or manifesta în măsură deplină și într-un sistem mai perfect al învățămîntului noosferic. Concomitent cel din urmă se distinge de studiile pentru dezvoltarea socionaturală nu doar printr-o „putere” sistemică mai pronunțată, dar cu o predominare a acelor trăsături care trebuie să caracterizeze etapa cea mai matură a noosferogenezei, adică cu dominarea tendințelor pozitive și componentelor moral-intelectuale și spiritual-informaționale.

Dacă am încerca să comparăm modelele dezvoltării indurabile și celei socionaturale apoi am atenționa că primul se bazează pe fundamentele și factorii materiali, pe cînd cel de al doilea – pe cei spiritual-informaționali. Tot aici amintim că în primul model conștiința rămîne în urmă față de existență, cea din urmă permanent determină conștiința umană, în al doilea model (socionatural) conștiința depășește existența. În procesul de tranziție de la primul model la cel de al doilea esențial se amplifică rolul factorilor rațional-spirituali și bioetici, se formează infrastructura informațională de promovare și de realizare a acestora. Sfera rațiunii reprezintă sfera supremației moralității și raționalității, justiției și umanismului, priorității intelectului noosferic anticipat în toate formele sale de manifestare – de la cel individual pînă la cel social și global – noosferic. În fine, morala noosferică accentuat influențează interesele și cerințele tuturor subiecților noosferogenezei și viceversa, dar asimetric.

Spre deosebire de interpretarea tradițională a învățămîntului drept o instruire a individului aparte, în învățămîntul noosferic trebuie inclusă funcția de pregătire nu doar a indivizilor, dar și a sociumurilor ca purtători de intelect social și de intelect socio-tehnologic, care posedă un caracter supraindividual. Intelectul social, în special cel socio-tehnologic se formează nu doar din intelectele personalităților și din interacțiunea lor în colectiv, dar și prin intermediul mijloacelor de informatizare și comunicare [10, c. 14-25]. Scopul unei astfel de interacțiune socioinformațională este constituirea intelectului colectiv-sinergetic ce depășește după nivelul și puterea sa toate intelectele individuale, de asemenea intelectele hibride, care reprezintă în sine formațiuni sociotehnologice. Pe scară planetară intelectul socio-tehnologic se v-a transforma într-un intelect noosferico-global.

Posibil că obiectivele învățămîntului noosferic, ca și a celui tradițional, să fie axate spre instruirea individului. Însă în acest proces v-or fi integrați și alți oameni și alte sociumuri, care prin intermediul tehnicii și tehnologiei creării intelectului socio-tehnologic v-or constitui un nou mediu informațional și deci noi posibilități în instruirea noilor generații în spiritul noosferei, bazat pe dezvoltarea nepericuloasă socionaturală. La rîndul său intelectul noosferic v-a modifica forma și tehnologia instruirii, care în principiu v-a deveni o componentă sistemică de funcționare a intelectului noosferic. Învățămîntul în sfera rațiunii v-a deveni unul global, adică se v-a

transforma în instruirea întregii omeniri, deoarece intelectul individului aparține și v-a pomeni interconexat cu un supersistem intelectual – cu intelectul noosferic socionatural al civilizației contemporane, care în cupe cu componenta bioetică a strategiei de asigurare a existenței umane v-a realiza dezvoltarea socionaturală nu doar a omenirii, dar și a Universului în întregime.

Bibliografie

1. Roșca Ludmila. Supraviețuirea, moralitatea și potențialul personalității umane: analiză teoretico-metodologică. – Chișinău: CEP UASM, 2007, 329 p.
2. Roșca Ludmila. *Redimensionarea problemelor morale și tehnogene din perspectiva strategiei supraviețuirii lumii contemporane*. //Autoreferat al tezei de doctor habilitat în filozofie. – Chișinău: CEP UASM, 2007, 50 p.
3. Рошка Людмила. *Биоцентризм – мировоззренческая основа выживания* // Практична філософія. – Київ, 2006, №3. С. 82-87.
4. Roșca Ludmila. *Strategia supraviețuirii din perspectiva bioeticii* // Analele științifice ale USMF „Nicolae Testemițanu”. Problemele actuale de sănătate publică și management. Vol. II. – Chișinău: CEP „Medicina”, 2006, p. 249-254.
5. Романович А.Л. Развитие и безопасность: философско-методологический анализ. – Москва: Ступени, 2003, 336 с.
6. Țirdea Teodor N., Leancă Viorica Gh. Intelectul social din perspectiva supraviețuirii omenirii. Monografie. – Chișinău: CEP „Medicina”, 2008, 299 p.
7. Урсул А. Д. Переход России к устойчивому развитию. Ноосферная стратегия. – Москва: Издательский дом «Ноосфера», 1998, 500 с.
8. Țirdea Teodor N. Elementele de informatică socială, sociocognitologie și noosferologie. – Chișinău: UASM, 2001, 270 p.
9. Ильин И. В., Урсул А. Д. Эволюционная глобалистика (концепция эволюции глобальных процессов). – Москва: Издательство МГУ, 2009, 192 с.
10. Урсул А. Д., Урсул Т. А., Цырдя Т. Н. *Выживание через образование для устойчивого развития в XXI веке*. // Bioetica, Filosofia și medicina în strategia de asigurare a securității umane / Materialele Conferinței a XIV-a Științifice Internaționale. 10-11 aprilie 2009. Red. resp. Teodor N. Țirdea. – Chișinău: Î.M. CEP „Chișinău -Prim”, 2009, 247 p.
11. Țirdea Teodor N. *Strategia de supraviețuire a omenirii din perspectiva paradigmatelor informaționale, bioetice și noosferice* // Educația ecologică în contextul dezvoltării durabile (Omăgiu savantului filosof-ecolog-bioetician Teodor N.Țirdea -70). Coordonator Isidor Doctoreanu. – Chișinău: Editura „Universul”, 2008, 104 p.
12. Каньгин Ю. М. Информатизация управления: социальные аспекты. –Киев: «Наукова Дунка»,1991, 156 с.
13. Урсул А. Д., Урсул Т. А. Универсальный эволюционизм: концепции, подходы, принципы, перспективы. Учебное пособие. –Москва: Издательство РАГС, 2007, 326 с.
14. Цырдя Т.Н. *Единство феномена биоэтики и ноосферной парадигмы в стратегии обеспечения безопасного развития современной цивилизации*. // Развитие идей биоэтики у европейскому контексті / Материалы IV Міжнародного симпозиуму з біоетики. 11-12 травня 2006 р. – Киев: София, 2006, 159 с.
15. Семенюк Е.П. Філософські засади сталого розвитку. – Львів: Афіша, 2002, 200с.
16. Семенюк Э.П. Информатика и современный мир. Философские аспекты. –Львов: Украинская академия печати, 2009, 283с.
17. Урсул Т. А. Социоприродное развитие в универсальной эволюции (философско-методологический анализ). –Москва: Из-ство «Перспект», 2005, 198с.
18. Урсул А. Д., Урсул Т. А., Тупало В.Г., Энгель А.А. Устойчивое развитие, безопасность, ноосферогенез. –Москва, 2008, 400с.
19. Семенюк Э., Цырдя Т., Урсул А. *Синтез науки і політики у концепції Екологічної Конституції землі* // Екологічна Конституція Землі. Методологічні засади. –Львів: РВВ НЛТУ України, 2011, 440с.